

ISSN 1301-0085

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

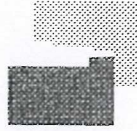
ay:3
997

EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Mehmet AKGÜN	►	Kutadgu Bilig'te İnsan Ve Kâmil İnsan
Nergis BİRAY	►	Türkmen Şairi Seydi
Ekrem KIRAÇ	►	Türk Halk Şiirinde Ritm, Ezgi ve Ninni Söyleme Geleneğinin Rolü
Metin TÜRKTAS	►	Alanya ve Köylerindeki Türbe, Yatır ve Adak Yerleri
Ercan HAYTOĞLU	►	Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri
Abdurrahman TANRIÖĞEN	►	Buca Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları
Gönül İÇLİ	►	Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım
Ali Rıza ERDEM	►	İçerik Kuramları ve Eğitim Yönetimine Katkıları
Osman GÖDE	►	21.Yüzyılın Değişen Eğitim Anlayışları İçinde Beden ve Spor Eğitimcilerinin, İnsan Yaratıcılığına Katkıları ve Nitelikli Spor Eğitimcilerin Yetiştirilmesine Yönelik Düşünceler
Mustafa BULUŞ	►	Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık
Veysi AKIN	►	23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi
G.HERGÜNER-G.ÖZBAY-
M.YAMAN	►	Sporun Üniversite Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi
Ertuğrul İŞLER-Ümran
TÜRKYILMAZ	►	Geleneksel Romandan Çağdaş Romana "Kişiler"in Anlatıdaki Konumu
İlhan ERDEM	►	Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı Çağataylı Mücadeleleri
Ertuğrul İŞLER	►	Yeni Roman'ın Düşünsel Temelleri ve Anlatımsal Yapısı

Pamukkale University
Journal of the Faculty of Education

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF EDUCATION

İngilizce Özeti İle/With Abstracts in English

Sayı/Number: 3

1997

DENİZLİ TÜRKİYE

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

Sahibi/Publisher

Eğitim Fakültesi Adına
Dekan/Dean
Ziyat AKKOYUNLU

Sorumlu Yayın Yönetmeni/Editor

Ceyhun Vedat UYGUR

Yayın Kurulu/Editorial Board

Hasan ERÇELEBİ
Ercan HAYTOĞLU
Hüseyin KIRAN
Muharrem ÖK
Sadettin SARI
İtrî SÖZGÖTÜRMEZ
Ceyhun Vedat UYGUR

Düzeltiliciler/Correctors

Betül ÖZSOY - Metin TÜRKTAS

İngilizce Danışmanları/English Supervisors

C. Yılmaz MADRAN - Nevin ÖZTÜRK USUL

Kapak ve Dizgi/Cover and Composition

Sadettin SARI

Yazışma Adresi/Correspondence Address

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Eğitim Fakültesi Dergisi Yayın Koordinatörlüğü
20020 DENİZLİ-TÜRKİYE
Telefon:0.258.2125525
Belgegeçer (Faks):0.258.2125524

Baskı Yeri/Printing Place

Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü
DENİZLİ

İÇİNDEKİLER

MEHMET AKGÜN

KUTADGU BİLİĞ'TE İNSAN VE KÂMİL İNSAN, A DECENT MAN AND ALAN IN KUTADGU BİLİĞ..... 1

NERGİS BİRAY

TÜRKMEN ŞAİRİ SEYDÎ, TURKOMAN POET SEYDÎ..... 11

EKREM KIRAC

TÜRK HALK ŞİİRİNDE RİTM, EZGİ VE NİNNİ SÖYLEME GELENEĞİNİN ROLÜ, THE ROLE OF RHYTHM, TUNE AND SINGING A LULLABY IN TURKISH FOLK POETRY..... 38

METİN TÜRKTAS

ALANYA VE KÖYLERİNDEKİ TÜRBE YATIR VE ADAK YERLERİ (I), THE HOLY TOMBS AND GRAVES IN THE REGION OF ALANYA (I) 41

ERCAN HAYTOĞLU

TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ VE 1945'TE ÇOK PARTİLİ SİYASÎ HAYATA GEÇİŞİN NEDENLERİ (1908-1945), THE PROCESS OF DEMOCRACY AND THE REASONS OF TRANSITION TO MULTI-PARTY SYSTEM IN TURKEY 46

ABDURRAHMAN TANRIÖĞEN

BUCA EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE YÖNELİK TUTUMLARI, THE ATTITUDES OF THE STUDENTS AT BUCA FACULTY OF EDUCATION TOWARDS TEACHING PROFESSION..... 55

GÖNÜL İÇLİ

AİLE ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM VE YAKLAŞIM, METHOD AND APPROACH IN THE FAMILY METHODOLOGY..... 59

ALİ RİZA ERDEM

İÇERİK KURAMLARI VE EĞİTİM YÖNETİMİNE KATKILARI, CONTENT THEORIES AND THEIR CONTRIBUTIONS TO EDUCATIONAL ADMINISTRATION..... 68

OSMAN GÖDE

21. YÜZYILIN DEĞİŞEN EĞİTİM ANLAYIŞLARI İÇİNDE BEDEN VE SPOR EĞİTİMCİLERİNİN İNSAN YARATICILIĞINA KATKILARI VE NİTELİKLİ SPOR EĞİTİMCİLERİN YETİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK DÜŞÜNCELER, IDEAS ABOUT TRAINING OF THE QUALIFIED SPORTS INSTRUCTORS AND THE CONTRIBUTIONS TO MAN'S CREATIVITY OF PHYSICS AND SPORTS INSTRUCTORS IN THE CHANGING EDUCATION VIEW POINTS OF THE TWENTY FIRST CENTURY..... 77

MUSTAFA BULUŞ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE YALNIZLIK, LONELINESS IN UNIVERSITY STUDENTS 82

VEYSİ AKIN

23 NİSAN MİLLÎ HAKİMİYET VE ÇOCUK BAYRAMI'NIN TARİHÇESİ, 23 APRIL NATIONAL SOVEREIGNTY AND CHILDREN'S FEAST OF HISTORICAL ACCOUNT..... 91

GÜLTEN HERGÜNER - ÖZBAY GÜVEN - METİN YAMAN

SPORUN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İLETİŞİM BECERİ DÜZEYLERİNE ETKİSİ, THE EFFECT OF SPORTS ON THE COMMUNICATION SKILL LEVEL OF THE UNIVERSITY STUDENTS. 95

ERTUĞRUL İŞLER - ÜMRAN TÜRKYILMAZ

GELENEKSEL ROMAN'DAN ÇAĞDAŞ ROMAN'A "KİŞİLER"İN ANLATIDAKİ KONUMU, "THE CHARACTER'S" PLACE IN THE NARRATION, FROM TRADITIONAL NOVEL TO MODERN NOVEL..... 102

İLHAN ERDEM

OLCAYTU HAN DEVRİNDE HORASAN'DA İLHANLI-ÇAĞATAYLI MÜCADELELERİ, THE INTELLECTUAL BASES OF THE NEW NOVEL AND ITS NARRATIONAL STRUCTURE..... 106

ERTUĞRUL İŞLER

YENİ ROMAN' IN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ VE ANLATIMSAL YAPISI, THE INTELLECTUAL BASES OF THE NEW NOVEL AND ITS NARRATIONAL STRUCTURE..... 113

TÜRKİYE'DE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ VE 1945'TE ÇOK PARTİLİ SİYASÎ HAYATA GEÇİŞİN NEDENLERİ (1908-1945)

THE PROCESS OF DEMOCRACY AND THE REASONS OF TRANSITION TO MULTI-PARTY SYSTEM IN TURKEY

Ercan HAYTOĞLU*

ÖZET

Osmanlı Devleti döneminde başlayan çok partili siyasi hayat 1908-1913 döneminde çok partili, 1913-1918 arasında tek partili bir durum almıştır. 1918 yılı şartlarında çok partili siyasi hayat yeniden başlamıştır. Anadolu'da başlayan siyasi hareketlenme İstanbul'a karşı üstünlük sağlayarak, 1923'ten sonra yeni bir döneme girmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkasına dönüştükten sonra, 1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası muhalefet süreçleri çok kısa yaşanmıştır. İnkılap aşaması ve II.Dünya Savaşı sebebiyle çok partili siyasi hayat tam olarak tesis edilememiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası 1945 yılına kadar tek parti olarak kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, ülke içinde ve dışında oluşan gelişmeler, çok partili hayata geçişi mecbur kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Sistem, Türkiye'de Demokrasi

ABSTRACT

The political life which started during the era of Ottoman Empire was Multi-Party System between the years of 1908-1913 and than it became Mono -Party System between the years of 1913-1918. However, Multi-Party System started again in 1918. A politic movement that flourished in Anatolia gained power over İstanbul and entered a new period after 1923. After "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" transformed in to "Halk Fırkası" the opposition terms of 1924 Terakkiperver C umhuriyet Fırkası and 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası lived for a very short time. Revolutions and Multi-Party System couldn't be set up because of II. World War "Cumhuriyet Halk Fırkası" lived since 1945 as a single party. At the end of II. World War some changes took place both home and outside and these changes made it necessary to start Multi-Party System.

Key Words: Multi-Party System, Democracy in Turkey

I-TÜRKİYE'DE DEMOKRATİK HAREKETLERİN GELİŞİMİ

II.Meşrutiyetin ilanından sonra, Osmanlı tarihinde siyasi mücadelelerin hız kazandığı görülür. Bu mücadelelerin II.Meşrutiyetten itibaren siyasi partiler halinde organize olması, modern çağın siyasi gelişmelerini hayata geçirmiştir. Böylece, kişi hak ve özgürlüklerini ön plana alan demokratikleşmenin ve parlamenterizmin siyasi düzeni kurulmuştur. Millî bağımsızlık ilkesiyle tam zaferin kazanılması, Cumhuriyet döneminde olmuştur. Bizde siyasi partilerin kurulmasına öncelik yapan hareketler "Cemiyetler" şeklinde ortaya çıkmış, padişah baskısı

ve takibiyle karşılaştıklarından faaliyetlerini gizli olarak sürdürmüşlerdir.

* (Yrd. Doç. Dr.) PAÜ Eğitim Fakültesi Sosyal Bil. Eğt. Bl. Öğr. Üyesi

1908 den sonra siyasî partilerin kurulması ile partiler arasında şiddetli mücadeleler kendisini göstermiş ve her türlü görüş ve düşüncenin parti kurduğu bu dönem içerisinde, Osmanlı siyasî hayatına damgasını vuran parti, İttihat ve Terakki Partisi olmuştur. İttihat ve Terakki, millî sanayi ve ekonominin kurulması, azınlıklar ve yabancıların ekonomileri ile mücadele etmek için millî bir şuurun oluşmasına çaba harcamıştır.¹

İttihat ve Terakki'nin 31 Mart Olayı ile iktidarı elde etmeye yönelik faaliyetlerini artırarak baskıya dönüştürmesi, karşısına güçlü bir muhalefeti çıkarmıştır. Bu muhalefet 1911 yılında kurulan "Hürriyet ve İtilâf Fırkası" dır.² İttihat ve Terakki Partisi ilericiyi temsil eden bir parti iken, Hürriyet ve İtilâf Partisi eski düzeni yeniden kurmak, gericiyi çıkarlarını korumak isteyen gerici bir parti olarak siyasî hayatta yerini almıştır.³ Siyasî mücadelenin şiddetini artırmasıyla İttihat ve Terakki Partisi'nin muhalefet tarafından iktidardan uzaklaştırılması, İttihat ve Terakki Partisi'ni demokratik çizgiden çıkarmıştır. İttihat ve Terakki, Bâb-ı Âlî Baskını(1913) ile iktidarı ele geçirmiş, Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucunda öldürülmesiyle muhalefeti etkisiz hale getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla siyasî parti mücadelelerinin getirebileceği olumsuzluklar göz önüne alınarak, çok partili siyasî hayat tatil edilmiş, İttihat ve Terakki tek parti iktidarı olarak hakimiyetini 1918 yılı sonuna kadar devam ettirmiştir. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla, İttihat ve Terakki Partisi tarihin sayfaları içerisinde yerini almıştır.⁴

Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'ndan çıkmasını sağlayan 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla başlayan devre, Anadolu'da yeni millî Türk devletinin doğması yönünde son derece önemli bir devre olmuştur.⁵ Mütareke dönemi olarak adlandırılan bu devre siyasî partilerin, siyasî teşkilatların çok fazla olduğu bir dönemdir. İttihat ve Terakki'nin baskısı ile faaliyet gösteremeyen siyasî teşekküller tekrar canlandığı gibi yeni siyasî partiler de bu dönemde kurulmuştur. Bu kadar fazla siyasî partinin meclis dışından doğmuş olması ve faaliyetini sürdürmesi dikkat çekicidir. Bu siyasî teşekküller İstanbul hükümeti yanlısı bir politika izleme yolu tercih etmiştir.⁶

I.Dünya Savaşı sona erip İttihat ve Terakki siyasî hayattan çekilince Hürriyet ve İtilaf Partisi onun yerini almıştır. Bu dönemde Anadolu'da pek çok siyasî cemiyet ortaya çıkmıştır. 1919 yılı içinde Sivas Kongresinde Millî Cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiş ve etkili bir siyaset izlemeye başlamıştır.⁷ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin uyguladığı siyaset kısa zamanda sonuç vermiş ve Damat Ferit hükümeti istifa etmiştir. Onun yerine Ali Rıza Paşa hükümeti kurulmuştur. Yeni hükümet, Anadolu'da giderek güçlenen millî mücadele hareketini tanımak durumunda kalmış ve bu gelişmelerin sonucunda 1919 yılında Meclis-i Mebusan için seçimler yapılmıştır. 12 Ocak 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan çalışmalarına başlamış, 28 Ocak 1920'de Misak-ı Millî, bu meclisin gizli toplantısında kabul edilmiştir.⁸ Misak-ı Millî'nin kabul edilmesinden bir süre sonra, 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilmiştir.

Meclis-i Mebusan'ın kapatılması, Mustafa Kemâl Paşa'ya gerçekleştirmeyi düşündüğü millî hakimiyete dayanan meclisi açma yönünde tarihi bir fırsat vermiştir. 18 Mart'ta Osmanlı Mebusan Meclisi kapatılınca, Mustafa Kemâl Paşa 19 Mart'ta Heyet-i Temsiliye adına yazdığı yazılarla Anadolu'da meclisin açılacağını duyurmuştur.⁹ Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de açılmıştır. Bu mecliste Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tek gruptan oluşmuyordu. Meclis içinde Tesanüt grubu, Müdafaa-i Hukuk zümresi, İstiklal grubu, Halk zümresi, İslahat grubu gibi topluluklar kısa zamanda oluşmuştur.¹⁰ Hatta 1920 yılında "Türkiye Komünist Fırkası" ve "Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası" kurulmuş, daha sonra bunların faaliyetlerine son verilmiştir.¹¹

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yeni iç tüzüğü'nün kabulünden dört buçuk ay sonra, Mustafa Kemâl Paşa gazetecilere bir demeç vererek, barışın sağlanmasıyla halkçılığa dayanan ve "Halk partisi" adını taşıyan bir parti kurulacağını açıklamıştır. Mustafa Kemâl Paşa ayrıca, yeni kurulacak partinin programının hazırlanmasında, bütün vatansever aydınların çalışmalarını, ülkedeki ekonomik problemlerin çözümü, vergi siteminin düzenlenmesi, mülkiyet esasının korunması, tabii kaynakların iyi kullanılması, vakıfların hizmetleri, imar, askerlik konularındaki görüş ve düşüncelerini açıklamalarını

¹-F.Hüsrev Tökin, **Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965)** İstanbul, 1965 s.5-7

²-Tanık Zafer Tunaya, **Türkiyede Siyasî Partiler, 1859-1952**, İstanbul, 1952, s.75

³-Tökin, **Türk Tarihinde Siyasî Partiler**, s.7

⁴-Tunaya, **Siyasî Partiler**, s.75

⁵-a.g.e s.399

⁶-a.g.e, s.404

⁷-Selime Seden, **Türkiye'de Demokrasi**, İstanbul, 1946, s.51-52

⁸-Tunçay, **Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)** İstanbul 1946, s.39

⁹- a.g.e, s.40

¹⁰-Tökin, **Türk Tarihinde Siyasî Partiler**, s.7

¹¹-Tunçay, **a.g.e**, s.42

istemiştir.¹² 8 Nisan 1923 tarihinde dokuz maddelik bir program yayınlayan Mustafa Kemâl Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini siyasî parti şekline dönüştüreceğini açıklamıştır.¹³

11 Ağustos 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisi, ikinci dönemi açıldıktan iki gün sonra, Mustafa Kemâl Paşa yeniden Meclis Başkanlığına, Ali Fuat Paşa'da Meclis İkinci Başkanlığına seçilmiştir. Bu sırada Lozan görüşmeleri devam etmekte, Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ile Başbakan Rauf Bey arasındaki mücadele giderek şiddetini artırmaktadır. Sonunda Rauf Bey istifa ettiğinden yeni hükümeti Fethi Bey kurmuş, ve bu hükümet zamanında T.B.M.M tarafından Lozan Andlaşması kabul edilmiştir. 9 Eylül'de (Resmen tescili için başvurulması 11 Eylül) seçimden önce yapılan açıklamalar doğrultusunda¹⁴ Mustafa Kemâl Paşa'nın başkanlığında Halk Fırkası resmen kurulmuştur.¹⁵

Halk Fırkasının kurulmasıyla, inkılâp hareketleri hızlı bir artış gösterdi. Cumhuriyet ilân edildi, Hilafet, Şeriat ve Evkaf Vekaleti kaldırıldı, aynı gün çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretim birleştirildi. İnkılâp alanında atılan bu büyük adımlar, inkılâp karşıtı gruplarda olumsuz etkiler yaptı.

Ülke ekonomisinin durumu, dış ticaret üzerindeki giderek artan baskılar ve laik reformların hızla devam etmesi karşıt güçlerin hoşnutsuzluğunu artırmıştır. Bütün inkılâpların arkasında Mustafa Kemâl Paşa bizzat bulunduğu halde, halk tarafından sevilen ve tanınan bir kişi olması sebebiyle eleştiriler Başbakan İsmet Paşa üzerinde odaklanmıştır. Halk partisine karşı artan tepkiler bir süre sonra parti içinde ayrılığa yol açmış, bir kısım tanınmış simalar partiden ayrılma yolunu tercih etmiştir. Ordu müfettişliğinden istifa ettikten sonra meclise giren Kâzım Karabekir ve Ali Fuat(Cebesoy) paşalar, Rauf(Orbay), Refet(Bele)paşa, Adnan (Adivar), İsmail (Canbulat) ve birkaç milletvekili Halk Partisinden ayrıldıktan sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı altında yeni bir siyasî parti kurmuşlardır.(17 Kasım 1924)¹⁶

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın doğması normal demokratik şartlar içerisinde olmadığından, meclis içinde iki farklı görüşte grup oluşmuştur. Görüşmelere muhalefet olarak katılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası taraftarları hükümetten pek çok konuda açıklamalar istemiş, İsmet Paşa'nın hükümetine karşı

çok sert muhalefet yapmışlardır. 1925 Bütçe görüşmelerinde parti görüşlerini açıkça ortaya koymuştur. 15 Şubat 1925 T.B.M.M a'şarı kaldırmış, muhalefet bu devrede eleştiriyi giderek yoğunlaştırmıştır. Muhalefet, ara seçimlerde partilerinin baskı gördüğünü söyleyerek, iktidarı baskı yapmakla suçlamışlar ve Ankara İstiklal Mahkemesine idam yetkisi verilmesine şiddetle karşı çıkmışlardır.¹⁷ Doğu Anadolu'da 13 Şubat 1925 te Şeyh Sait İsyanı patlak verdi. Ülke Lozan'da çözülemeyen sorunların çözüleceği sırada ciddi bir bunalımla karşılaştı. Olayın ciddiyeti anlaşılınca 4 Mart 1925 de Takrir-i Sükun Kanunu kabul edilerek isyanın bastırılması için İstiklal Mahkemelerinin kurulması kararlaştırıldı.¹⁸ Terakkiperver Cumhuriyet fırkasına taraftar olan kişilerin, Cumhuriyete karşı olan kimselerden oluşması¹⁹ aynı zamanda ayaklanmada rolleri bulunduğunun öne sürülmesiyle 5 Haziran 1925'de parti kapatıldı.²⁰ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından sonra 1930 yılına kadar inkılâp hareketlerine büyük bir hız verildi.

1928-1929 yıllarının iyi bir mahsul yılı olmaması, ülke dışında bütün dünyayı saran bir ekonomik bunalımın bulunması ülkenin durumu çok zorlaştırdı. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan C.H.P sorumlu tutulduğu gibi, parti içinde bulunan bazı kişilerinde partiyi kullanarak çıkar sağlama yoluna gitmeleri, halk arasında partiye karşı tepki doğmasına ve hoşnutsuzluklara neden oldu. Liberal siyasete taraftar olanlar, tek parti idaresinin giderek kuvvetini arttırması, ekonomi üzerindeki baskısını fazlalaştırmasını endişe ile karşılamaktaydı. İnkılapların gerçekleştirilmesi döneminde Tek Parti uygulamalarını haklı bulmuşlar ve bu uygulamalara daha sonra devam edilmesine şüphe ile bakarak, "normal" uygulamaların başlayacağı bir devreyi gözlemeye başlamışlardır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası bu olaylar ve şartların bir sonucu olarak doğmuştur.²¹ S.C.F, normal demokratik şartlar altında aynı fikre sahip, aynı inancı paylaşan kişilerden ve kuruluşlardan meydana gelmiş, bizzat Mustafa Kemâl Paşa'nın isteği doğrultusunda Fethi Bey'in görevlendirilmesi ile²² 12 Ağustos 1930 da

¹²-Tunçay, a.g.e, s.47-48

¹³-Kemal H.Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, 1967 s.42

¹⁴-Tunçay, a.g.e, s.57

¹⁵-Ömür Sezgin, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu**, Ankara, 1984 s.134

¹⁶-Karpat, a.g.e, s.44-45

¹⁷-Tunaya, a.g.e, s.610

¹⁸-Karpat,a.g.e, s.45-46

¹⁹-Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Ankara, 1974 s.3

²⁰-Karpat, a.g.e s.45-46

²¹-Karpat, a.g.e, s.61

²²-Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, İstanbul, 1982 s.39

resmen kurulmuştur.²³ Bu, "Güdümlü muhalefet yaratma düşüncesinin" bir devamıdır.²⁴

S.C.F. C.H.P'ye karşı muhalefetin giderek artırdı ve muhaliflerin desteğiyle Atatürk'ün tahmininden daha fazla güçlendi. Bu desteğin içinde inkılapları ve millî birliği tehtit eden fanatik unsurların varlığı endişeye neden oldu. S.C.F'nin kısa sürede ülke genelinde genel seçimleri kazanacak duruma gelmesi bu endişeleri artıran bir başka nedendi. Mustafa Kemâl Paşa partiler arasında tarafsız kalacağını belirtmesine rağmen, gelişmeler karşısında C.H.P'yi destekleme kararı aldı.²⁵ Fethi Bey'in Mustafa Kemâl Paşa'ya, partiler arasında tarafsız kalmasını söylemesiyle, C.H.P'liler bunun üzerine. Mustafa Kemâl Paşa ile Fethi Bey'i karşı karşıya getirmek yolunda tahriklere giriştiler. Fethi Bey durumun kötüye gittiğini görerek, Mustafa Kemâl Paşa ile karşı karşıya gelmek istemediği için 17 Kasım 1930 tarihinde S.C.F.'yi kapatma kararı aldı.²⁶ Partinin kapatılmasında Ekim ve Kasım ayları içerisinde yoğunlaşan tartışma ortamının büyük etkisi oldu.²⁷ T.C.F'nin kapatılmasından sonra, iyi niyetle kurulan S.C.F ile başlatılan çok partili hayata geçiş, ikinci kez başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. S.C.F siyasi arenada 12 Ağustos 1930 tarihinden 17 Kasım 1930 tarihine kadar, üç buçuk ay (97 gün) kalabilmiştir.²⁸

S.C.F'nin kapanmasından sonra C.H.P. Avrupa'daki totaliter rejimlerden etkilenecek, kendisini devlet ve milletle bir tutmaya başlamış ve ülkedeki kontrolü eline alarak tahakkümünü arttırmıştır. 1931 yılı parti kurultayında Cumhuriyetin altı ana prensibi tespit edilmiş, 1935 Kurultay'ında Parti Genel Sekreterinin İçişleri Bakanı tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Valiler hem mülki idarenin hem de parti teşkilatının başına getirilmiştir. Bölge müfettişleri de parti ve devlet işlerini denetlemekle görevlendirildiler. Bu gelişmelerin sonucunda bütün millet C.H.P'nin üyesi kabul edildi.²⁹

10 Kasım 1938 tarihinde Mustafa Kemâl Atatürk'ün ölümüne kadar durum böyle devam etmiş, Atatürk'ten sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü zamanında bu siyasette yumuşama olmadığı gibi rejim daha fazla

sertleştirilmiştir. Laik tutumlara hız verilerek, dil devrimi şiddetlendirilmiştir. Hükümet parti hükümeti haline getirilerek parti daimi başkanı ve Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, milletin ve devletin sembolü olarak yüceltilmiş,³⁰ bu uygulamaların etkisiyle C.H.P'ye karşı, şiddetini giderek artıran tepkiler kendini göstermeye başlamıştır. Milletvekili olarak Hikmet Bayur, basın olarak Ahmet Emin Yalman bu muhalefetin başını çekmiştir. Halktan gelen yakınmalar muhalefeti daha fazla güçlendirmiş, bu durum tek partinin disiplinini bozmuştur.

C.H.P kendisine yönelen bu eleştirileri bir süre sonra ciddiye almaya başlamış ve 1944 yılı başlarında partiyi kullanarak kendisine çıkar sağlamak isteyenler için araştırma yapılması konusunda bir komisyona rapor hazırlatmıştır. Hazırlanan komisyon raporu T.B.M.M.'de görüşmeye açılıncaya büyük tartışmalar meydana gelmiş, mecliste büyük heyecan yaşandığı gözlenmiştir. Bu görüşmelerde İstiklâl Mahkemelerinin tekrar kurulmasını teklif edenler bile çıkmıştır. Görüşmeler sonunda Başbakan Şükrü Saraçoğlu 23 Mart 1944 günü Meclis Grubundan gizli oyla güven oyu isteyince 251 beyaz (olumlu) oya karşılık 57 kişinin kırmızı (olumsuz) oy kullandığı, 100 den fazla milletvekilinin de oylamaya katılmadığı görülmüştür.

Bu durum tek parti rejiminde şaşkınlık oluşturmuştur. II.Dünya Savaşının verdiği sıkıntılar tek parti rejimini sarsarak, fikir ve kanaatlerin değişimine yol açmıştır. Bu dönemden itibaren sıkıntıların kaynağı olarak tek parti rejimi görülmüş ve muhalefet mekanizmasına süratle ihtiyaç olduğu görüşü kuvvetlenmiştir.³¹

Türkiye'de siyasî tablo böyle iken, II.Dünya Savaşı devam etmekteydi. 6 Haziran 1944 tarihinde Normandiya kıyılarına yapılan Müttefik çıkartmasıyla, Almanlara karşı üstünlük sağlandı. Türkiye, Almanların savaşı kaybedeceklerini görünce rahatladı. Savaş içerisinde sürekli savaşa girme ısrarlarını yerine getirmek ve bu yolla müttefikleri memnun etmek için 2 Ağustos 1944 tarihinde Hitler Almanyası ile siyasî ve ekonomik bağlarını kopardı. Müttefik devletlerle yakınlaşması artan Türkiye, Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni kabul ederek, Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan etti.³² Müttefiklere karşı uzun süre direnen Japonya'ya 14 Ağustos 1945'te atılan atom bombalarıyla dünyayı yıllarca kana boyayan savaş sona erdi. Japonya'nın teslim olmasından bir gün sonra Birleşmiş Milletler Anayasa'sını kabul etmek üzere

²³ -Karpat, a.g.e s.62

²⁴ -Dr.Esat Öz,Serbest Cumhuriyet Fırkası Denemesi:nedenleri ve sonuçları Sosyo-Politik Yaklaşım, Nisan/Mayıs 1993,s.48

²⁵ -Preston Hughes, Atatürkçülük ve Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci, İstanbul, 1993, s.60-61

²⁶ -Karpat, a.g.e, s.62-63

²⁷ -Dr.Esat Öz,Serbest Cumhuriyet Fırkası Denemesi:nedenleri ve sonuçları Sosyo-Politik Yaklaşım, Nisan/Mayıs 1993,s.49

²⁸ -Tekin Erer, Türkiye'de Parti Kavgaları, İstanbul, 1963, s.69

²⁹ -Karpat, a.g.e, s.68

³⁰ -Karpat, a.g.e, s.69-70

³¹ -Rıfkı Salim Burçak, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950, Ankara, 1979, s.33-34

³² -Talat Köseoğlu, Demokraside Davalarımız, İstanbul, 1962, s.222

toplanılmış. Sanfransisko'da kabul edilen kararlar aynen T.B.M.M tarafından tasdiklenmiştir.³³

II-1945 ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ

A-ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞİ SAĞLAYAN DIŞ FAKTÖRLER

II.Dünya Savaşı'nı Türkiye'nin müttefiki olan hür devletler tarafı kazandı. Müttefikler savaşın olumsuzluklarını ortadan kaldırmak ve yeni dünya düzenini hürriyet esasları üzerine kurmak için Sanfransisko şehrinde bir araya gelerek "Birleşmiş Milletler Teşkilatı" nı kurmaya çalıştılar.³⁴ Bu teşkilatın oluşması için toplanan Sanfransisko Konferansına Türkiye 5 Mart'ta resmen davet olundu. Sanfransisko Konferansına katılan Türkiye, Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurucuları arasında yer aldı.³⁵ Sanfransisko Konferansına giden heyette bulunan Feridun Cemal Erkin, "İsmet Paşa, Amerikalıların sorması halinde, en kısa zamanda demokrasiye geçileceğini söylemeleri talimatını vermişti." demektedir.³⁶ İkinci Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesinin kazanması, bütün dünyada demokrasinin yayılması yolunda etkili oldu. Türkiye'de dünyayı etkileyen bu demokratikleşme akımına uydurmak zorunda kaldı. Bu dış faktörler demokrasiye geçiş çalışmalarını hızlandırdı.³⁷ II.Dünya Savaşı sonrası diktatörlüğe dayanan tek parti yönetimlerinin gözden düştüğü, demokratik uygulamaların arttığı bir dönem oldu.³⁸

Türkiye'nin II.Dünya Savaşı sonunda demokratik ülkelerin siyasi yelpazesinde yer almasını sağlayan önemli bir gelişme Sovyetler'in galip devletler arasında yer alması ve Türkiye'den toprak istemeleri olmuştur.³⁹ Sovyetler Birliği, Mart 1945'te verdiği bir nota ile 17 Aralık 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Andlaşmasının süresini yeni oluşan şartlara uymadığı için uzatmayacaklarını açıkladı. Sovyetler Birliği, yeni şartlara uyum sağlanması için Montreaux Anlaşmasıyla oluşan durumun değiştirilmesini, doğu sınırlarımızda

ise kendi lehlerine değişikliklerin yapılmasını istedi.⁴⁰ Bu durum Türk-Sovyet ilişkilerini kopma noktasına getirerek, savaş ihtimalini ortaya çıkarmıştı. Sovyet tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türkiye batılı müttefiklerden destek arama yoluna gitti. Türkiye'nin demokratik cepheye yaklaşmasında Sovyetler Birliği'nin bu politikasının önemli bir etkisi oldu.⁴¹

Türkiye'de çok partili siyasi hayatın oluşumunda dış etkenler önemli olmakla birlikte, zorlayıcı ve baskıcı bir şekilde olmamıştır. Buna rağmen, bu durumun Amerika'ya şirin görünmek isteyen C.H.P.'nin bir taktiği olduğu düşüncesini taşıyanlar olmuştur. Bu dönemde Amerikan dostluğunun millî bir gelenek şeklinde yerleşmesine çalışıldığı da inkar edilemezdi.⁴²

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik ve siyasal sıkıntılardan Türkiye savaşa fiilen girmediği halde doğrudan etkilenmiş ve hükümete karşı muhalefetin güçlenmesinde önemli rol üstlenmiştir.

B-ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞİ SAĞLAYAN İÇ FAKTÖRLER

Birleşmiş Milletler Teşkilatı kurulması yolunda insan haklarını güvenlik altına alma çalışmaları artarken, Türkiye'nin bu faaliyet içerisinde yer alması olumlu bir gelişmedir. Bu gelişmeler Türk siyasi hayatına zamanla yerleşecekti.⁴³ C.H.P., A.R.M.H.C, Halk Partisi, C.H.P olarak siyasi arenada giderek gelişmiş,⁴⁴ Türk siyasi hayatına 1919-1950 arasında damgasını vurmuştu. C.H.P. II.Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği problemleri savaşın sonunda bütün ağırlığı ile yaşamaya başlamıştı. C.H.P'nin yaptığı uygulamalar hükümete ve partiye karşı sessiz ama giderek artan bir muhalefetin doğmasına yol açtı. C.H.P'ye karşı muhalefetin oluşmasını etkileyen sebepleri iki başlık altında görebiliriz.

a-Ekonomik Sebepler

⁴⁰-Karatepe, a.g.e, s.201

⁴¹-Koçak, a.g.e, s.386

⁴²-Köseoglu, a.g.e, s.232, Avukat Talat Köseoglu, Amerika'nın gerçek demokrasiyle yönetilen ve kamuoyunun etkisinde hareket eden bir ülke olduğunu bahsettikten sonra, "Şu halde ideal olan Amerikan dostluğunu sağlayabilmemiz için Amerikan halkının itimat ve sempatisini kazanmamız icap ediyordu.

Amerikan milleti, demokratik bir rejimle idare edilmeyen bir devlete karşı samimi olarak sempati duyamaz ve böyle bir milletle de ciddi bir ittifaka girişmezdi."demektedir.

⁴³-M.Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, İstanbul, 1968 s.252

⁴⁴-Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Cereyanı*, İstanbul, 1962 s.189

³³-Erer, a.g.e, s.69

³⁴-Erer, a.g.e, s.69-70

³⁵Ahmet Şükrü Esmer-Oral Sander, "İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası*, C.I 7 Alkım Kitabevi, Ankara, 1989 s.184

³⁶-Şükrü Karatepe, *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.202

³⁷-Karpat, a.g.e, s.123

³⁸-Karatepe, a.g.e s.200

³⁹-Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi 1938-1945*, Ankara, 1986 s.386

Türkiye II.Dünya Savaşına fiilen girmediyse de savaşın getirdiği her türlü olumsuzluktan etkilenmiş, savaş sürecinde yapılan askeri harcamalar ülke ekonomisini sarsmıştır.⁴⁵ Savaş yılları boyunca pahalılık, yokluk ve çeşitli suistimaller ile karşılaşılıyordu. Savaşa katılmayan ülkede, savaşa katılan ülkelere bile görülmeyen derecede pahalılık, ihtikâr ve spekülasyonlarla karşılaşılması C.H.P hükümetine karşı artan bir memnuniyetsizlik oluşturmuştur.⁴⁶ Bazı yerel birimlerin idarecilerinin kendilerine sağladığı nüfuz, merkezi teşkilattaki ayrıcalıklı zümreyi gölgede bırakmıştır.⁴⁷ 18 Ocak 1940 tarihinde Milli Korunma Kanunu'nun çıkarılması ekonomi üzerinde büyük bir baskı oluşturmuş,⁴⁸ Milli Korunma Kanunu'ndan sonra 1942 yılında Varlık vergisi çıkarılmıştır. Varlık vergisinin tüccar, emlak sahibi, büyük toprak sahiplerinden alınmaya çalışılması C.H.P. içindeki toprak sahipleri ile C.H.P'nin yollarının ayrılmasında önemli bir etki yapmıştır.

C.H.P' ye karşı muhalifleri artıran başka bir durum da mahsulün savaş içinde tarlada tahmininin yapılması idi. Görevlendirilen memurların hububatın kit olduğu dönemde yaptıkları suistimaller halkın sıkıntılarını arttırmıştır.⁴⁹ 26 Nisan 1944 tarihli Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu ile ortaya çıkan bu durum küçük köylü ile hükümeti karşı karşıya getirmiştir.

C.H.P'yi ekonomik istikrarın sağlanamaması, devletçilik politikasının olumsuz etkileri, tek parti meclisinin almış olduğu kararları yukarıdan aşağıya uygulaması yıpratmıştır.⁵⁰

b-Sosyal Sebepler

Sosyal sorunlardan en fazla etkilenen toplumun çoğunluğunu oluşturan köylü kesimi olmuştur.1945 yılında toplam nüfusun %83'ü köylerde oturuyordu.⁵¹ Tek parti iktidarının jandarma vasıtası ile köylü üzerindeki baskısı artmış, köylü tarifi güç bir hürriyetsizlik dönemi yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde milletin efendisi köylü; jandarma ve tahsildardan, yol ve tarım ürünleri vergilerinden yakınmıştır. Altı liralık yol vergisini ödeyemeyenler günlerce yollarda ve madenlerde çalışmak zorunda

birakılmış, köylü ekonomik yapının baskısı üzerine binince acil ihtiyaçlarını karşılayamaz olmuştu.⁵²

İşçi kesiminde de, iş güvenliği, sosyal şartların iyileştirilmesi ve sağlık konularında, 1945 yılına kadar çağdaş bir düzenleme yapılmış değildi. Bu çağdaş düzenlemeyi gerçekleştirmek için 27 Haziran 1945 tarihinde Sendikalar Kanunu çıkarılmış, 22 Temmuz 1945'te Çalışma Bakanlığı kurulmuş, ancak bu girişimlerde işçi ücretlerinin iyileştirilmesinde etkili olmamıştır.⁵³

İş dünyası açısından duruma bakıldığında iş adamları, büyük toprak sahipleri savaş içerisinde hükümetin çıkardığı, Varlık Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uygulamalarından büyük ölçüde rahatsız olmuşlardır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanun tasarısı 1945 Mayıs'ında 7 aylık bütçe görüşmeleri sırasında yoğun eleştiri almıştır. Tasarı, 11 Haziran 1945'te kanunlaşmış fakat kanun hayata geçirilememiştir. Bu uygulamalar toplumun bu kesimini mevcut iktidara karşı harekete geçiren önemli bir etken olmuş,⁵⁴ ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri C.H.P'nin karşısına organize bir güç olarak çıkma hazırlıklarına başlamışlardır.

c-Siyasal sebepler

C.H.P, muhalefetin güçlenmesi ve mecliste "Tek Parti" rejiminin özelliğine uymayan bir şekilde doğmasına ilk anda kabul edemezdi ve bu çalışmalara izin vereceği de düşünülemezdi.⁵⁵ Ortaya çıkan ve inkar edilemeyen bir gerçek, tek parti devrinin sonunun yaklaşmış olmasıydı.

1939 yılında yapılan 5.Kurultay'da C.H.P. "Müstakil Grup" adı alan, C.H.P'den bağımsız hareket eden bir grup çıkardı. Bu grup, yapı olarak muhalefet yapacak bir durumda değildi. 1931 yılından itibaren milletvekili adayları listelerinde bir kısım adaylıklar boş bırakılıyor, meclise sınırlı sayıda partili olmayan milletvekili girmesi sağlanıyordu. 1939 yılında kurulan "Müstakil Grup", bu dönemde mecliste bulunan ve partili olmayan 20 milletvekilinden oluşuyordu. Parti başkanlığına bağlı ve hükümeti eleştirme görevi olan bu grup, parti içi grup toplantılarına ve oylamalarına katılmıyordu. C.H.P bu yolla örgütlü muhalefetin varlığına izin vermiş görünüyordu. Sonuç olarak, Şef'e

⁴⁵-Yahya S.Teze, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Ankara, 1982 s.162

⁴⁶-Burçak .a.g.e, s.25-26

⁴⁷-Köseoğlu.a.g.e, s.239

⁴⁸-Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, 1982 s.246

⁴⁹-Burçak. a.g.e, s.29-30, **Aydın Tarihi**, No.130, (Mayıs 1945), s.95

⁵⁰-Tunaya, **İslamcılık Cereyanı**, s.189

⁵¹-Karpata.g.e, s.91

⁵²-Burçak, a.g.e, s.27

⁵³-Mithat Atabay, **Çok Partili Dönemde Bir Muhalefet Partisi: Millet Partisi (20 Temmuz 1948 - 27 Ocak 1954)** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991, s.16

⁵⁴- Burçak, a.g.e, s.34-35

⁵⁵-Koçak, a.g.e, s.388

bağlı olan müstakil grup milletvekilleri, Şef'in görüşlerinin savunulması dışında, iktidara karşı gerçek bir muhalefet yapamamışlardır.⁵⁶ Parti içi örgütlü muhalefete izin verilmesi gerçek bir muhalefet ortamı yaratmaya yetmemiştir.

19 Mayıs 1945 tarihine gelindiğinde, gerçek muhalefete duyulan ihtiyaç arttı. Bu sebeple İsmet İnönü verdiği nutukta demokratik uygulamaların artacağı, hükümetin yaptığı işlerin iyi bir şekilde kontrol edileceğini belirterek, kendi ağzından çok partli siyasi hayata geçileceği müjdesini verdi.⁵⁷

Ülke içinde ve dışında gelişen olayların etkisi yanında, muhalif bir partinin doğması Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından da istenmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün muhalif bir partinin doğmasını istemesinin sebepleri nelerdir? Bunu kısaca değerlendirmek gerekirse: İsmet İnönü'nün politika tarihimiz içerisindeki yerine bakmalıyız. İsmet İnönü, C.H.P. Genel Başkan Vekili ve zaman zaman Başbakan olarak görev yapmıştı. Cumhuriyet Döneminde 1924 T.C.F ve 1930 S.C.F'nin kapatılmasında etkili olmuştu. Gelecek nesillerin kendisini, "Tek Parti"nin hamisi, demokrasi düşmanı olarak tanıyacağını düşündüğünden, 1945'de

⁵⁶-Karatepe, a.g.e, s.199-200

⁵⁷-Hughes, a.g.e s.77, Karatepe, a.g.e, s.202, Seden, a.g.e, s.53-54. ***Ayn Tarihi**, Basın Yayın Umum Müdürlüğü, 1-31 Mayıs 1945 Sayı.138. (İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te Türk Gençliğine hitabından alınmıştır.), s.52-53

"Türk Gençleri!

Memleketimizin siyasi idaresi.Cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla gelişmeye devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. En büyük demokrasi müessesemiz olan B.M.M. ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda mütemediyen ilerletmiştir. Büyük meclisin şimdiye kadar parlak bir surette ispat ettiği hakikat; halk idaresinin memleketi serbest düşüncelere ve hürriyet hayatına alıştırıp eristirmesi ve geçmişte olan otoriter idarelerden daha kuvvetli olarak vatanda anarşiyi ve sözü ayağa düşürmeyi kaldırması olmuştur. Büyük meclis az zaman içinde büyük inkılaplar geçirmiş bir milletin sarsıntılara uğramadan,daha ziyade ilerlemesini temin edecektir."

***Ayn Tarihi**, Basın Yayın Umum Müdürlüğü, 1-31 Mayıs 1945, Sayı.138, s.53

"-Türk Milleti İkinci Cihan Harbinde siyasi ve manevi bakımdan temiz ve başarılı bir imtihan geçirmiştir. B.M.M'nin kudreti elinde olan millet idaresi, demokrasi yolunda olan gelişmesinde devam edecektir."

Cumhurbaşkanlığı gibi en yüksek makamda bulunduğu sırada ve kendisine büyük bir rakip kabul ettiği Mareşal Fevzi Çakmak'ı emekliye sevk ederek, muhalefet için zemini hazırlamıştı. Hikmet Bayur'un muhalefeti bayraklaştırması ve başına felaket gelmemesi de tenkit ve tartışma ortamının doğmasına neden olmuştu.⁵⁸

Mayıs 1945 te B.M.M. nde Toprak Kanunu ve 7 Aylık Bütçe gibi iki önemli konu görüşülmekteydi. Bu kanun teklifi ve bütçe konusunda çok şiddetli tartışmalar oluyordu. Aynı zamanda 7 Haziran seçimleri içinde bu devrede çalışmalar hızla sürüyordu. Muhalefetin bir partileşmeye doğru gideceğine kesin gözü ile bakılıyordu. Partiyi kuracak olan muhaliflerin kendilerini göstermeleri an meselesiydi. 7 Aylık Bütçenin görüşülmesi sonunda, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun 29 Mayıs 1945 tarihinde B.M.M'den güven oyu istemesiyle düğüm çözüldü. Yapılan oylamanın sonucunda 359 mebusun Saraçoğlu hükümetine oy vermesi ve 7 mebusun red oyu vermesi muhalefeti ortaya çıkardı. Red oyu verenler, Manisa Mebusu Hikmet Bayur, Kütahya Mebusu Recep Peker, İzmir Mebusu Celal Bayar, Eskişehir Mebusu Emin Sazak, İçel Mebusu Refik Koraltan, Aydın Mebusu Adnan Menderes, Kars Mebusu Fuat Köprülü idi.⁵⁹

7 Muhalif Mebusun bu oylama ile ortaya çıkması ve Recep Peker'in de muhalif Grubun içinde olması C.H.P çevrelerinde şaşkınlık yaratmıştır.⁶⁰ Bu grubu dağıtmak ve tehlikeyi çabuk atlatmak gerekliydi. Hemen hükümette değişikliğe gidildi, C.H.P Genel Sekreterliğinden Mahmut Şevket Esendal ayrıldı, yerine Nafi Atıf Kansu getirildi. Ticaret Bakanı Celâl Sait Siren'in yerine Raif Karadeniz atandı.⁶¹

7 Haziran 1945 tarihinde yeni bir muhalefet grubu ortaya çıktı. Manisa Mebusu Rıdvan Nafiz Ergüder, Bilecik Mebusu Kasım Gülek, Urfa Mebusu Kudsi Tecer C.H.P genel idare kurulundan istifa ettiler. Bu durum C.H.P. içinde yeni bir sıkıntı doğurdu. C.H.P parçalanmaları engellemek için parti disiplinini hatırlatarak, isteklerin gözönünde tutulacağını bildirdi.⁶²

C.H.P'nin etkisiz hale getiremediği Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, C.H.P Meclis Grubuna 7 Haziran 1945 tarihinde "Dörtlü Takrir" verdiler. Takrirden, çok partili hayata geçişi engelleyecek yapıda olan kanun ve tüzüklerin değiştirilerek, demokratik hayatı engellemeyecek

⁵⁸-Erer, a.g.e, s.70

⁵⁹-Tekin Erer, a.g.e, s.71, Koçak,a.g.e, s.382

⁶⁰-Koçak a.g.e s.382

⁶¹-Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar (1939-1954)**, İstanbul, 1977 s.290-291

⁶²-Erer,a.g.e, s.73

duruma getirilmesi isteniyordu.⁶³ Takrir partide fırtınalar kopardı. Çankaya'da İnönü'nün başkanlığında görüşmeler yapılarak, takririn reddi ve imza sahiplerinin hırpalanmaları kararı alınmış.⁶⁴ Takrir 12 Haziran 1945 tarihindeki parti grup toplantısında okunmuş.⁶⁵ Tartışmalar 7 saat kadar devam etmiştir. Başbakan son sözü alıp, bu tekliflerini geri çekmelerini, bu istekleri görüşme yerinin B.M.M olduğunu söyleyerek müzakereleri bitirmiş, bundan sonra oya sunulan "Dörtlü Takrir" reddedilmiştir.⁶⁶ İnönü bu nedenle bir açıklama yaparak "muhafefti parti içinde yapmamalarını, istiyorlarsa yeni bir parti kurmalarını ve mücadelelerini orada yürütmelerini" söylemiştir.⁶⁷ "Dörtlü Takrir" in reddiyle muhalif dört kişi, parti içindeki durumları güçleştiği için birlikte hareket etmek durumunda kaldılar.⁶⁸

C.H.P. 17 Haziran 1945'te yapılacak ara seçimlerde adayları kendisi belirlememişti.⁶⁹ Bu durum C.H.P. nin yumuşama politikası içerisine girdiğini gösteriyordu. 17 Haziran 1945 ara seçimlerinin yapılmasından sonra ülkenin yeni bir döneme girdiğini gösteren bir durum gelişti. Türkiye'de ikinci bir partinin kurulması için müracaat yapıldı. İlk düşünülen, bu müracaatı yapanın "Dörtlü Takrir"'i verenler olduğu idi. Ancak öyle olmadı. İşadamlarından Nuri Demirağ, 7 Temmuz 1945 te İçişleri Bakanlığı'na, Millî Kalkınma Partisi'ni kurmak için müracaat etti ve iznin verilmesiyle, 22 Eylül 1945 te C.H.P'nin karşısında ikinci parti resmen kuruldu.⁷⁰

Türk milletinin, 1908 den itibaren başlayan çok partili demokrasi süreci içinde fiilen rol oynamadığı, siyasi

hareketlerin yönetici kadro tarafından yönlendirildiği dikkat çekmektedir. Ancak, 1945 yılına gelindiğinde tablonun değiştiği yönetici kadro ile az ilgisi olan bazı kimselerin arkalarına halkı alarak siyasi teşkilatlanmayı başlattığı görülmektedir.⁷¹

"Dörtlü Takrir" sahipleri, Vatan gazetesi ile açıkça muhafeftiye başladılar. Millet denetiminin sağlanması, insan hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması, antidemokratik hükümlerin kaldırılması, baskıların kaldırılması konuları üzerinde durdular.⁷² Önce 21 Eylül'de Adnan Menderes ve Fuat Köprülü C.H.P'den çıkarıldılar.⁷³ Sonra 28 Eylül'de Celâl Bayar istifa etti. Arkadaşlarının C.H.P'den çıkarılmasının tüzüğe aykırı olduğunu belirten Koraltan da partiden çıkarıldı.⁷⁴

Millî Kalkınma Partisi'nin kuruluşu Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından da ciddi karşılanmamıştı. İnönü, daima asıl muhafeftin meclis içerisinde doğması gerektiği beklentisi içerisinde olmuştur.⁷⁵ 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Partinin kurulmasıyla beklenen olmuş, bu gelişme ile siyasi hayatımızda yeni bir dönem başlamıştır.

KAYNAKLAR

- TÖKİN F.Hüseyin, 1965, **Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965)** İstanbul
TUNAYA Tarık Zafer, 1952, **Türkiyede Siyasî Partiler, 1859-1952**, İstanbul
SEDEN Selime, 1946 **Türkiye'de Demokrasi**, İstanbul

⁶³-Erer. a.g.e s.73-74, Naki Cevat Akkerman.

Demokrasi ve Türkiye'de Siyasî Partiler Hakkında Kısa notlar Ankara,1950, s.72-75, Cem Eroğul.

Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İkinci Baskı Ankara, 1990, s.10-11

⁶⁴-Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, İstanbul, 1969 s.33

⁶⁵-Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam (1908-1950)** C.II, 5.Basım İstanbul, 1985 s.410

⁶⁶-Barutçu, **Siyasî Anılar**, s.309, Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi** s.130

⁶⁷-Karatepe, a.g.e, s.204

⁶⁸-Bayar, **Başvekilim**, s.34. Dörtlü Takrir'in reddi yeni bir parti kurulması için çalışmaların başlamasına yol açtı. Samet Ağaoğlu, **D.P nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Yayına Hazırlayan: Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.85

⁶⁹-Teziç Erdoğan, 100 soruda **Siyasî Partiler**, 1.Baskı, İstanbul 1976, s.254, Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, s.129

⁷⁰-Ercan Haytoğlu, **Millî Kalkınma Partisi ve Siyasî Hayatı**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihî Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990, s.39-44

⁷¹- Ağaoğlu,a.g.e, s.45

⁷²-**Vatan**, 13, 14, 18, 22 Eylül 1945, Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**

(**Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973**) Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s.74-75

⁷³-Eroğul, a.g.e, s.11

⁷⁴-Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, **Demirkırat**, Bir Demokrasinin Doğuşu, Milliyet Yayınları, 5.Baskı, İstanbul, 1991 s.29-31

⁷⁵-Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, İstanbul, 1971 s.194, **Ulus** 2 Kasım 1945, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü B.M.M'nin 7.Dönem, 3.Toplantısında 1 Kasım 1945 te bu konuda şunları söylemiştir: "Bizim tek eksikliğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geniş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak, teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında bu teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işletmesi sayesinde başka bir partinin kurulması mümkün olacaktır."

TUNÇAY Mete.1946 **Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)** İstanbul
 KARPAT Kemâl H..1967, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul
 SEZGİN Ömür.1984 **Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu**, Ankara
 GOLOĞLU Mahmut.1974 **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, Ankara
 YETKİN Çetin. 1982 **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, İstanbul
 ÖZ Esat, Nisan/Mayıs 1993 "Serbest Cumhuriyet Fırkası Denemesi:nedenleri ve sonuçları Sosyo-Politik" **Yaklaşım**
 HUGHES Preston. 1993. **Atatürkçülük ve Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci**, İstanbul
 ERER Tekin. 1963. **Türkiye'de Parti Kavgaaları**, İstanbul
 BURÇAK Rıfkı Salim 1979 **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950**, Ankara
 KÖSEOĞLU Talat. 1962. **Demokraside Davalarımız**, İstanbul
 ESMER Ahmet Şükrü-SANDER Oral.1989."İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası**, C.I 7 Alkım Kitabevi, Ankara
 KARATEPE Şükrü, 1993, **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul
 Koçak Cemil, 1986, **Türkiye'de Millî Şef Dönemi 1938-1945**, Ankara
 SERTEL M.Zekeriya. 1968,**Hatırladıklarım**, İstanbul
 TUNAYA Tarık Zafer.1962. **İslamcılık Cereyanı**, İstanbul
 TEZEL Yahya S..1982.**Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Ankara
 BORATAV Korkut, 1982,**Türkiye'de Devletçilik**, Ankara

ATABAY Mithat.1991. **Çok Partili Dönemde Bir Muhalefet Partisi: Millet Partisi (20 Temmuz 1948 - 27 Ocak 1954)** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
Aydın Tarihi, Basın Yayın Umum Müdürlüğü, 1-31 Mayıs 1945 Sayı.138
 BARUTÇU Faik Ahmet. 1977, **Siyasî Anılar (1939-1954)**, İstanbul
 AKKERMANN Naki Cevat. 1950. **Demokrasi ve Türkiye'de Siyasî Partiler Hakkında Kısa notlar** Ankara
 EROĞUL Cem. 1990 . **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İkinci Baskı Ankara
 BAYAR Celal.1969. **Başvekilim Adnan Menderes**, İstanbul
 AYDEMİR Şevket Süreyya, 1985, **İkinci Adam (1908-1950)** C.II. 5.Basım İstanbul
 AĞAOĞLU Samet ,1992, **D.P nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Yayına Hazırlayan:Koçak Cemil, İletişim Yayınları, İstanbul
 TEZİÇ Erdoğan,1976, 100 soruda **Siyasî Partiler**, I.Baskı, İstanbul
 HAYTOĞLU Ercan, 1990, **Millî Kalkınma Partisi ve Siyasî Hayatı**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir
Vatan, 13, 14, 18, 22 Eylül 1945
 TOKER Metin.1990. **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950 (Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973)** Bilgi Yayınevi, Ankara
 BİRAND Mehmet Ali ,DÜNDAR Can, ÇAPLI Bülent, 1991.**Demirkırat**, Bir Demokrasinin Doğuşu, Milliyet Yayınları, 5.Baskı, İstanbul
 SENCER Muzaffer, 1971, **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, İstanbul
Ulus 2 Kasım 1945